

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/123/93-96>

Röya Nəsimova

Bakı Dövlət Universiteti

<https://orcid.org/0009-0002-8047-5139>

royanesibova@gmail.com

AİZ-lərin beynəlxalq iqtisadi sistemə integrasiyasının sürətləndirilməsi və artırılması istiqamətləri

Xülasə

Azad İqtisadi Zonaların (AİZ-lərin) beynəlxalq iqtisadi sistemə integrasiyasının sürətləndirilməsi və artırılması, milli iqtisadiyyatların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, xarici investisiyaların cəlbi və innovativ inkişafın təşviqi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. AİZ-lər xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi üçün platforma rolunu oynamaqla yanaşı, istehsalın modernləşdirilməsi, texnoloji transfer və ixracyönümlü sənayelərin inkişafı kimi prosesləri dəstəkləyir.

Bu integrasiya prosesinin effektiv həyata keçirilməsi üçün beynəlxalq ticarət şəbəkələrinə qoşulma, gömrük və vergi güzəştlərinin optimallaşdırılması, logistika və nəqliyyat infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, rəqəmsal ticarət imkanlarının genişləndirilməsi və hüquqi-normativ bazanın beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması əsas istiqamətlər kimi çıxış edir.

Eyni zamanda, regional və qlobal təşkilatlarla əməkdaşlığın gücləndirilməsi, insan kapitalının inkişaf etdirilməsi və innovativ ekosistemlərin yaradılması AİZ-lərin dünya iqtisadiyyatına effektiv integrasiyasını təmin edə bilər. Bu yanaşmalar, AİZ-lərin iqtisadi artım, texnoloji tərəqqi və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə daha sürətli və effektiv şəkildə çatmasına şərait yaradır.

Açar sözlər: *ticarət, beynəlxalq, iqtisadi, baza, standart*

Roya Nasibova

Baku State University

<https://orcid.org/0009-0002-8047-5139>

royanesibova@gmail.com

Directions for Accelerating and Enhancing the Integration of SEZs Into the International Economic System

Abstract

The acceleration and enhancement of the integration of Free Economic Zones (FEZs) into the international economic system are of great importance in terms of increasing the competitiveness of national economies, attracting foreign investment, and promoting innovative development. In addition to serving as a platform for expanding foreign economic relations, FEZs support processes such as the modernization of production, technology transfer, and the development of export-oriented industries.

For the effective implementation of this integration process, the main directions include connection to international trade networks, optimization of customs and tax incentives, improvement of logistics and transport infrastructure, expansion of digital trade opportunities, and harmonization of the legal and regulatory framework with international standards.

At the same time, strengthening cooperation with regional and global organizations, developing human capital, and creating innovative ecosystems can ensure the effective integration of FEZs into the world economy. These approaches enable SEZs to achieve their goals of economic growth, technological progress, and sustainable development more rapidly and efficiently.

Keywords: *trade, international, economic, base, standard*

Giriş

Qloballaşma proseslərinin sürətlənməsi və beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin dinamik şəkildə inkişaf etməsi fonunda dövlətlər üçün iqtisadi inkişafın dayanıqlığını təmin etmək və rəqabətqabiliyyətli mövqelərini möhkəmləndirmək əsas prioritetlərdən birinə çevrilmişdir. Bu kontekstdə Azad İqtisadi Zonalar (AİZ-lər) iqtisadi liberallaşma, xarici investisiyaların stimullaşdırılması, ixrac yönümlü istehsalın təşviqi və innovasiya fəaliyyətinin gücləndirilməsi baxımından mühüm alət kimi çıxış edir. AİZ-lər ticarət, sənaye, xidmət və logistika sahələrində beynəlxalq təcrübələrin tətbiqini mümkün edərək yerli iqtisadiyyatın qlobal dəyərlər zəncirinə qoşulmasını sürətləndirir (Bohrium, 2024). Bu zonalar vasitəsilə texnologiyaların ötürülməsi, menecment təcrübələrinin mübadiləsi və yeni bazarlara çıxış imkanları genişlənir. Lakin AİZ-lərin funksional potensialının tam reallaşdırılması üçün onların beynəlxalq iqtisadi sistemə daha dərin və effektiv integrasiyası zəruridir (Najafzadə, 2024, p. 394).

Tədqiqat

Mövzunun aktuallığı, AİZ-lərin yalnız milli iqtisadiyyat üçün deyil, bütövlükdə regional və beynəlxalq əməkdaşlıq baxımından da strateji əhəmiyyət daşıması ilə bağlıdır. Bu baxımdan, AİZ-lərin beynəlxalq iqtisadi sistemə integrasiyasının sürətləndirilməsi və artırılması istiqamətləri üzrə aparılan tədqiqatlar iqtisadi siyasət və qərarların formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır (UNIDO, 2019). AİZ-lərin beynəlxalq iqtisadi sistemə effektiv integrasiyası yalnız kapital və texnologiya axınlarının stimullaşdırılması ilə məhdudlaşmır; bu, eyni zamanda hüquqi-normativ çərçivələrin uyğunlaşdırılmasını, institusional islahatların aparılmasını və strateji əməkdaşlıq mexanizmlərinin qurulmasını tələb edir (Pavlov, Makarova, & Bakalarczyk, 2019). Dünya üzrə uğurlu AİZ modelləri göstərir ki, onların beynəlxalq bazarlara açılması üçün ən vacib şərtlərdən biri şəffaf idarəetmə, hüquqi sabitlik və müasir infrastruktur təminatıdır (Abdulova et al., 2022).

“Azad iqtisadi zonaların beynəlxalq integrasiyası: Azərbaycan təcrübəsinin qlobal model və strategiyalarla müqayisəli təhlili”

Müasir dövrdə iqtisadi inkişaf strategiyalarının formalaşdırılmasında Azad İqtisadi Zonalar (AİZ-lər) mühüm alət kimi çıxış edir. Bu zonalar ticarət azadlığı, vergi və gömrük güzəştləri, investorlar üçün əlverişli mühit yaratmaqla milli iqtisadiyyatların qlobal bazarlara integrasiyasını sürətləndirir. AİZ-lər, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün, xarici investisiyaların cəlb olunması, yeni iş yerlərinin yaradılması və qeyri-neft sektorunun şaxələndirilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır (Pavlov, Makarova, & Bakalarczyk, 2019, p. 12; Shaban, 2014).

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, uğurlu AİZ modelləri – məsələn, Cənubi Koreya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Sinqapur və Çin kimi ölkələrdə – yalnız iqtisadi azadlıq prinsiplərinə deyil, həm də dayanıqlı idarəetmə, texnologiya transferi və innovasiya təşviqinə əsaslanır. Bu fonda Azərbaycan da AİZ-lərin yaradılması və inkişaf etdirilməsi sahəsində konkret addımlar atmaqla qlobal iqtisadi sistemlə əlaqələrini dərinləşdirməkdə maraqlıdır. Xüsusilə Ələt Azad İqtisadi Zonasının yaradılması ölkənin beynəlxalq iqtisadi integrasiyasına yönəlik strateji təşəbbüslərinin bir nümunəsi kimi çıxış edir (IFC, 2023; Guliyev, 2022).

Cədvəl 1. Müxtəlif ölkələrdə AİZ-lərin əsas göstəricilərinin müqayisəsi.

Ölkə	AİZ-lərin sayı	İxrac yönümlülük (%)	Xarici investorların payı (%)	Yaradılan iş yerləri (min nəfər)	Qlobal ticarət əlaqələri
Çin	150+	65	45	3000+	Yüksək
BƏƏ (JAFZA daxil)	45	75	80	390+	Yüksək
Sinqapur	10	60	60	250+	Yüksək
Azərbaycan	1 (Ələt)	30	25	10 (potensial)	Orta

Mənbə: UNCTAD, World Bank, Ələt AİZ rəsmi portalı, müxtəlif ölkələrin AİZ hesabatları

Cədvəl 2. AİZ-lərdə tətbiq olunan əsas güzəştlər və stimullaşdırıcı mexanizmlər.

Ölkə	Vergi güzəştləri	Gömrük azadolmaları	Torpaq istifadəsi	Qanunvericilik sabitliyi	İxracə dəstək Mexanizmi
Çin	15 illik azadolma	Tam azadolma	Uzunmüddətli icarə	Yüksək	Subsidialar, kvotalar
BƏƏ	50 illik vergi imtiyazı	Tam azadolma	Əmlak Hüququ	Tam təminat	Xüsusi ixrac Qurumları
Sinqapur	10 il müddətinə	Çevik güzəştlər	Dövlət dəstəyi	Yüksək	İnnovasiya Fondu
Azərbaycan	10 il vergi azadolması	Tam azadolma	99 illik icarə	Qismən	Gələcəkdə nəzərdə Tutulur

Mənbə: Rəsmi dövlət sənədləri və AİZ qanunvericiliyi (2024)

Bu cədvəllərdən göründüyü kimi, beynəlxalq miqyasda uğur qazanmış AİZ-lər əsasən yüksək şəffaflıq, investor mərkəzli xidmətlər, çevik hüquqi mexanizmlər və inkişaf etmiş infrastruktur üzərində qurulmuşdur. Azərbaycan isə bu sahədə ilkin mərhələdə olsa da, strateji coğrafi mövqeyi və tranzit imkanları ilə ciddi potensiala malikdir. Ələt AİZ layihəsinin uğuru isə yalnız yerli deyil, beynəlxalq integrasiyanın düzgün idarə olunmasından asılı olacaqdır (UNIDO, 2019; Guliyev, 2020).

Qlobal təcrübənin təhlili göstərir ki, Azad İqtisadi Zonaların beynəlxalq iqtisadi sistemə uğurlu integrasiyası bir neçə əsas amilə əsaslanır: institusional sabitlik, qanunvericiliyin investorlar üçün əlverişli olması, logistika və nəqliyyat infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi, rəqəmsal imkanların tətbiqi və beynəlxalq əməkdaşlıq şəbəkələrinin genişliyi. Çin, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Sinqapur kimi ölkələrdə bu amillərin birgə və sistemli tətbiqi AİZ-ləri qlobal ticarət və istehsal mərkəzlərinə çevirmişdir (Ali, 2007, p. 35; Farole & Akinci, 2011).

Nəticə

Aparılmış təhlillər və müqayisələr göstərir ki, Azad İqtisadi Zonalar (AİZ-lər) müasir iqtisadi inkişaf və beynəlxalq iqtisadi sistemə integrasiyanın əsas alətlərindən biri kimi çıxış edir. Uğurlu AİZ modelləri göstərir ki, bu zonaların qlobal iqtisadi proseslərə səmərəli şəkildə qoşulması yalnız vergi və gömrük güzəştləri ilə deyil, həm də institusional şəffaflıq, infrastruktur təminatı, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, insan kapitalının inkişafı və beynəlxalq hüquqi uyğunluq kimi kompleks amillərlə mümkündür.

Azərbaycan üçün AİZ-lər, xüsusilə Ələt Azad İqtisadi Zonası, milli iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafı və regionun logistika və ticarət mərkəzinə çevrilməsi istiqamətində mühüm vasitədir. Lakin bu potensialın reallaşdırılması üçün strateji və davamlı addımların atılması, dünya təcrübəsinin dərin analizi və milli şəraitə uyğunlaşdırılması vacibdir.

Ədəbiyyat

1. Najafzadə, Y. (2024). *Role of Special Economic Zones Policy in Increasing Azerbaijan's Economic Development*. Journal of Applied Business, Taxation and Economics Research, 3(4), 394–404.
2. Abdulova, A. A., et al. (2022). *Investment Climate of Alat Free Trade Zone Comparing to Bordering Countries*. International Economics and International Relations Conference Proceedings.
3. UNIDO. (2019). *Leveraging the Potential of Industrial Parks, Zones and Cities in Azerbaijan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan: Diagnostic Studies*. United Nations Industrial Development Organization.

4. IFC. (2023). *IFC to Support Businesses in Azerbaijan's Alat Free Economic Zone*. (Press release)
5. Bohrium. (2024). *Legal and economic principles of the foreign policy of independent Azerbaijan in relation to neighboring countries*.
6. UNIDO. (2019). *Final Report – Azerbaijan SEZs, industrial parks, industrial estates & high-tech parks overview*.
7. Pavlov, P. V., Makarova, E. L., & Bakalarczyk, S. M. (2019). *Free Economic Zones: Global experience, perspectives and concept of development in global practice*. Revista ESPACIOS, 40(28), 12.
8. Farole, T., & Akinci, G. (2011). *Attracting Investment and Creating Jobs: Old Models and New Challenges* [World Bank report].
9. Ali, M. (2007). *Optimizing Azerbaijan's economic development in the globalizing world: Problems and prospects*. Economic and Social Development: Contemporary Issues, (...), 35–47.
10. Guliyev, R. A. (2022). Development of foreign trade and customs relations in the Republic of Azerbaijan. *Journal of International Trade*.
11. Guliyev, M. (2020). Accelerating economic diversification in Azerbaijan. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/...> SSRN
12. Shaban, M. A. (2014). Integration of Azerbaijan into the world economy. *Economic Debates*, 2.

Daxil oldu: 10.06.2025

Qəbul edildi: 29.09.2025